

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Орел Анни Миколаївни
на тему «Управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в
системі інноваційно-інвестиційного розвитку: теорія, методологія,
практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з
напрямами науково-дослідних робіт

Конкуренція виступає ключовим механізмом ринку, спонукаючи виробників до постійного вдосконалення продукції, зниження собівартості та пошуку якнайкращих методів задоволення потреб споживачів. Для ринку сільськогосподарської продукції, який характеризується порівняно високим ступенем стандартизації, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та підприємства є стратегічним завданням, яке дозволяє значно покращувати конкурентні позиції на ринку та збільшувати власну частку як всередині країни, так і на глобальній арені. Важлива роль інновацій у розвитку будь-якої сфери діяльності обумовлена їх вирішальним впливом на рівень собівартості та якості продукції, що дозволяє визначати їх як ключові драйвери підвищення конкурентоспроможності. Роль конкурентного потенціалу полягає у забезпеченні ефективної реалізації конкурентної стратегії для створення стійких конкурентних переваг. Для вирішення цього завдання необхідно розробляти та вдосконалювати інструментарій управління процесами формування, використання та розвитку конкурентного потенціалу з урахуванням особливостей діяльності окремих суб'єктів різних галузей

народного господарства. Пошуку нових рішень в управлінні конкурентним потенціалом в системі інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу і присвячена робота Орел А. М., що і підтверджує актуальність її дослідження.

Актуальність представленої роботи підтверджується тим, що вона виконана в межах комплексної науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка згідно з темами «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.) та «Системи управління конкурентоспроможністю аграрної продукції в умовах глобалізації аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0119U001387, 2019-2021 рр.), де автором надано напрями розвитку галузі сільськогосподарського машинобудування України, визначено пріоритетні напрями реалізації стратегічних змін вітчизняними виробниками для підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємств, де автором розглянуто вплив складових «конкурентного ромбу» М. Портера на формування конкурентних переваг суб'єктів агробізнесу, досліджено рівень конкурентного потенціалу сільськогосподарських підприємств Харківського регіону, розроблено механізми забезпечення конкурентних переваг і управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу.

2. Ступінь обґрунтування і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

В дисертації автор отримав нове вирішення наукової проблеми розробки інструментарію управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку.

В роботі обґрунтовано науково-методологічні засади детермінації конкурентного потенціалу підприємства; визначено напрями інвестиційної діяльності в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу; запропоновано методологічні засади управління конкурентним потенціалом суб'єктів аграрного бізнесу відповідно до його структури; розроблено методичний підхід до оцінювання конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу; здійснено моделювання непрямого впливу факторів зовнішнього середовища на формування та використання конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу; визначено рівень функціональної складової конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу; уточнено зміст конкурентної переваги; розроблено схему детермінації джерел і сфер конкурентних переваг у системі інноваційно-інвестиційного розвитку; визначено вплив чинників прямої дії на створення конкурентних переваг суб'єктів агробізнесу; розроблено механізм забезпечення конкурентних переваг; обґрунтовано архітектоніку механізму управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку; здійснено ідентифікацію можливостей підвищення конкурентоспроможності в менеджменті суб'єктів агробізнесу; уточнено зміст дефініції «конкурентна стратегія» та надати класифікацію конкурентних стратегій суб'єктів агробізнесу; розроблено процедуру обґрунтування вибору конкурентної стратегії суб'єктів агробізнесу в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку.

У роботі дисертантом вдало поєднано традиційні і сучасні методи дослідження з використанням інструментів економіко-математичного моделювання, що підтверджує обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. Зокрема, використано такі методи дослідження: *діалектичного методу* – для обґрунтування та узагальнення підходів і концепцій щодо розуміння конкурентного потенціалу, сутності конкурентних переваг та інструментів управління ними; *інструментарію кіл Ейлера* – для детермінації природи конкурентного

потенціалу підприємства; *теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу* – для детермінації напрямів інвестиційної діяльності в забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів агробізнесу; *аналіз середніх значень* – для доведення статистичної значущості між групами підприємств за інтегральним значенням показника функціональної складової конкурентного потенціалу; *експертного оцінювання* – для визначення впливу складових «конкурентного ромбу» М. Портера на формування конкурентних переваг суб'єктів агробізнесу; *когнітивного та сценарного моделювання* – для оцінювання впливу чинників опосередкованої дії на формування та використання конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу; *методу формалізації* – для обґрунтування елементів механізму забезпечення конкурентних переваг і механізму управління конкурентним потенціалом.

На позитивну оцінку заслуговує використання автором широкої інформаційно-фактологічної бази дослідження: звітної-аналітичної інформації Державної служби статистики України; первинної документації та інформації з офіційних інтернет-ресурсів підприємств. Використання програмного забезпечення STATISTICA 10, Fuzzy Logic Toolbox програми MatLab підтверджує емпіричну обґрунтованість отриманих результатів дослідження при оцінюванні рівня функціональної складової конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу, при оцінюванні привабливості ринків і в ході обґрунтування вибору конкурентної стратегії підприємств.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Основні положення дисертаційної роботи Орел А. М. достатньо висвітлені в опублікованих за темою дисертації 39 наукових працях (30 одноосібних) загальним обсягом 32 друк. арк., в тому числі: 1 одноосібна монографія, 24 наукові статі у вітчизняних фахових виданнях з економічних наук, 5 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях (1 з них в журналі,

який індексується у наукометричній базі Web of Science), 9 публікацій в інших виданнях.

Автореферат дисертаційної роботи відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та повною мірою відображає її основні положення.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих дисертантом як таких, що містять елементи наукової новизни. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здугтя наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Слід відмітити, що дисертаційна робота відзначається логічністю, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків. Вона містить достатню кількість рисунків та таблиць, що подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Узагальнюючі основні висновки і результати дисертаційного дослідження, а також особистий внесок дисертанта у вирішення обраної наукової проблеми розробки інструментарію управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку, можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження.

Вперше представлено розуміння природи конкурентного потенціалу на перетині його елементів, сприятливих можливостей зовнішнього середовища для підприємства й спроможностей підприємства виробляти продукцію, розширених спроможностями, резервами, можливостями та ключовими

компетенціями, що дозволяє визначити його ефективність як співвідношення виокремлених сфер.

Вперше обґрунтована процедура вибору конкурентної стратегії суб'єктів агробізнесу в частині забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку на основі використання системи інструментів методу нечіткого логічного висновку як механізму вибору із множини, до складу якої входять: стратегія лідерства, що базується на розвитку комплексних рішень, які враховують виробничий і розподільчий аспекти діяльності; стратегія диверсифікації на основі екологізації виробництва; стратегія формування вертикально інтегрованих структур на основі сукупності вхідних параметрів.

Вперше визначено методологічні засади управління конкурентним потенціалом, які об'єднують такі елементи як: цілі, вимоги, принципи, заходи, функції, етапи відповідно до розробленої структури конкурентного потенціалу аграрного підприємства, де виділено взаємодію із зовнішнім середовищем і визначено співвідношення із потенціалом підприємства, ринковим потенціалом і стратегічним потенціалом.

Вперше розроблено архітекtonіку механізму управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку, яка ґрунтується на методологічному базисі, призначення якого полягає у проведенні діагностики конкурентного потенціалу як множини внутрішніх і зовнішніх компонент та обґрунтуванні вибору та реалізації конкурентної стратегії.

Удосконалено методичний підхід до оцінювання конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу, який відрізняється запропонованою структурою, сформованою через виділення внутрішніх (включають складові функціонального потенціалу й конкурентні переваги) і зовнішніх (відображають аналіз впливу елементів «національного ромба» М. Портера на створення конкурентних переваг, зовнішню складову ресурсного потенціалу в розрізі соціальної та екологічної направленості, аналіз чинників зовнішнього

середовища непрямого впливу й аналіз ринкової зовнішньої компоненти конкурентного потенціалу) складових.

Удосконалено моделювання впливу факторів зовнішнього середовища опосередкованої дії, яке характеризується багаторівневим представленням структури із виділенням факторів наднаціонального характеру, мікроекономічних і макроекономічних факторів, причинно-наслідкові зв'язки між якими обумовлюють зміни рівня конкурентного потенціалу суб'єктів агробізнесу та утворюють когнітивну карту, відповідні концепти якої дозволяють класифікувати характер і ступінь їх впливу.

Удосконалено процедуру оцінювання рівня функціональної складової конкурентного потенціалу, відмінність якої полягає у виділенні набору локальних потенціалів (кадрового, інноваційного, маркетингового, виробничого, організаційно-управлінського і фінансового); дана процедура спрямована на отримання якісного рівня конкурентного потенціалу досліджуваних суб'єктів агробізнесу з метою здійснення обґрунтованого вибору конкурентних стратегій в системі інноваційно-інвестиційного розвитку.

Удосконалено детермінацію джерел і сфер конкурентних переваг у системі інноваційно-інвестиційного розвитку, яка базується на поєднанні підходів (ресурсний, ринковий, інституційний, орієнтований на конкурентів), джерел (ресурси, ключові компетенції, структура, інновації, стратегічні активи, управління знаннями, комплекс маркетингу, партнерство (кооперація), гнучкість) і сфер (витрати, якісь, ціна, частка доданої споживчої вартості, ефективність, репутація, конкуренція, обмеження дій конкурентів), в результаті чого забезпечується виявлення причинно-наслідкових зв'язків для ефективного формування й використання конкурентного потенціалу.

Удосконалено механізм забезпечення конкурентних переваг, сформований на основі аналізу наявних і потенційних показників конкурентоздатності продукції, відмінність якого полягає в інтегрованій системі об'єктів та інструментів; у якості об'єктів виділено організаційну,

фінансово-економічну, технологічну, екологічну й соціальну підсистеми, а інструментальною основою виступають елементи прогнозування та стратегічного планування, організаційна структура, фінансове регулювання, мотивація, контроль, моніторинг.

Удосконалено ідентифікацію можливостей підвищення конкурентоспроможності в менеджменті суб'єктів агробізнесу, відмінність якої полягає у виокремленні «жорстких» (якість і собівартість) і «м'яких» (прибуток і комплекс маркетингу) чинників конкурентоспроможності продукції, розширенні переліку її критеріїв, та врахуванні особливостей забезпечення із використанням ресурсного потенціалу, із зосередженням на екологічній компоненті відповідального землекористування, соціальній складовій забезпечення сільськогосподарських підприємств в частині трудових ресурсів і обґрунтування важливості ролі логістики.

Удосконалено оцінювання впливу чинників безпосереднього оточення на формування конкурентних переваг суб'єктів агробізнесу, яке дозволило визначити стан і ступіть впливу складових «національного ромбу» М. Портера: рівень внутрішньогалузевої конкуренції, параметри внутрішнього попиту, факторні умови, підтримуючі та споріднені галузі, державна підтримка галузі.

Дістала подальшого розвитку детермінація напрямів інвестиційної діяльності в забезпеченні інноваційного розвитку на основі виокремлення об'єктів, цілей, заходів, що сприяє ідентифікації пріоритетних шляхів нарощення конкурентного потенціалу: збільшення обсягів виробництва і підвищення продуктивності, покращення родючості ґрунтів, поліпшення біологічного потенціалу рослин і тварин, фінансування соціальної сфери та інфраструктури, створення об'єднань підприємств.

Дістав подальшого розвитку зміст конкурентної переваги, який полягає у відображенні ефективно реалізованого конкурентного потенціалу підприємства і є результатом представлення суб'єктами господарювання власної конкурентоспроможної продукції, яка характеризується відповідним

рівнем лояльності споживачів на певному ринку, характеристиками, встановленими ринком, та властивостями, детермінованими ресурсами й компетенціями в рамках потенціалу підприємства.

Дістало подальшого розвитку розуміння «конкурентної стратегії» як комплексу управлінських рішень довгострокового горизонту дії, спрямованого на формування стійких конкурентних переваг з використанням інструментів маркетингової політики, що з урахуванням нестабільного ринку потребує обов'язкового використання стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Отримані результати роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, розробки інструментарію управління конкурентним потенціалом в системі інноваційно-інвестиційного розвитку, розробленої на базі сільськогосподарських підприємств України.

Результати дослідження використовуються у практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-03-07/150 від 15.01.2020 р.), ТОВ «Відродження» Харківського району Харківської області (довідка № 013 від 20.01.2020 р.), ТОВ «Агрофірма імені Гагаріна» Зміївського району Харківської області (довідка № 107 від 28.01.2020 р.) і в навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 03-118 від 20.01.2020 р.).

6. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Орел А. М., слід звернути увагу на наступні дискусійні положення, зауваження та побажання:

1. Відзначено, що комплексне дослідження конкурентних переваг доцільно здійснювати на основі маркетингово-орієнтованого підходу. При цьому не розкрито його сутнісні відмінності у порівнянні з класичним підходом.

2. До сфери конкурентних переваг підприємства введено частку доданої споживчої вартості. Вона в Україні низька і зумовлює її позиціонування в світовій економічній системі як країни – сировинного приросту. У даному розрізі практичного значення набувають рекомендації щодо нарощування конкурентних переваг за рахунок поглиблення переробки продукції. В роботі цей аспект не розвинуто.

3. Досить схематично представлено фінансове регулювання як інструмент організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентних переваг.

4. Глобальна здатність ефективно позиціонувати себе на зовнішньому ринку реалізується через комплекс заходів різного рівня. На наш погляд, доцільно було б визначити складові, інструменти та інфраструктуру маркетингу глобального рівня.

5. Такі критерії конкурентоспроможності товарів як соціальна адресність і споживча новизна потребують уточнення для умов аграрного ринку, який за своїми характеристиками наближений до параметрів досконалої конкуренції.

6. Виділення компонент відповідального землекористування в якості фактору забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції не має достатньої конкретизації у вигляді пропозицій щодо його забезпечення.

7. Не диференційовано логістичні ланцюги постачань у відповідності до структурних елементів аграрного ринку. Структуризацію, на

наш погляд, варто було здійснити за розміром і сферою діяльності підприємств.

Зауважимо, що визначені рекомендації та дискусійні положення не зменшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дисертантом дослідження.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертаційна робота Орел Анни Миколаївни на тему «Управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку: теорія, методологія, практика» подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) є самостійним, логічним, цілісним, завершеним науковим дослідженням у межах поставлених завдань. Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у обґрунтуванні та розробці теоретичних засад, методологічного та методичного забезпечення, рекомендацій щодо розробки інструментарію управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку.

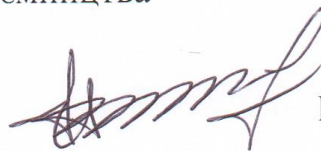
Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння автором методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу. Наукові результати дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях та у наукових періодичних виданнях інших держав з тематики дисертаційного дослідження. Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 в Сумському національному аграрному університеті.

Дисертаційна робота та автореферат Орел А. М. відповідають вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор, Орел Анна Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу, підприємництва
і торгівлі Одеської національної
академії харчових технологій



В.В. Лагодієнко

